

1.

*Het slechte in de mens is nooit dom
of dierlijk onschuldig, integendeel,
het straalt intelligentie en berekening uit,
het weet precies waar het op uit is.
Met Satan heeft het niets te maken.*

Rob Schouten (column Trouw 26-2-2019)

2.

De reactie van Jezus, die scherpe woorden van Jesaja citeert, aangaande de handelswijze van de sommige Farizeeërs en Schriftgeleerden is nogal heftig in een conflict dat slechts lijkt te gaan over wel of niet je handen wassen voorafgaand aan het eten. Dat moet betekenen dat het thema dat hier aan de orde is veel dieper gaat of breder is dan het wassen van je handen.

Jezus noemt de reinheidsvoorschriften van de Schriftgeleerden en Farizeeërs 'menselijke concepten' en 'menselijke traditie' die het zicht op de werkelijke leefregels van God in de weg staan. In zijn ogen gebruiken ze deze menselijke traditie om zelf niet te hoeven voldoen aan de leefregels zoals de Thora die voorschrijft. Vanuit de Schriftteksten was er een traditie gegroeid waarin goederen opgedragen aan God, bestemd voor de offerdienst niet ten goede mochten komen aan mensen. Korban – een offergave behoorde enkel aan God toe. Nu waren er onder de Schriftgeleerden en Farizeeën mensen die deze menselijke regel gebruikten om niets van hun rijkdom te hoeven delen, zelfs niet met hun familie. Immers, hun hele leven als dienaar van de tempel was een offergave en daarmee hun bezit ook. Terwijl deze onreine praktijk gaande is, maken ze zich wel druk om de reinheid van hun handen en vooral de reinheid van de handen van anderen. Hun innerlijke onreinheid wordt verdoezeld door uiterlijke reinheidsrituelen. Dat brengt Jezus tot een van de meest radicale opmerkingen in het Marcus-evangelie: Er is niets van buiten dat een persoon onrein kan maken, alleen wat uit de mensen zelf komt kan hen ontwijden.

De afgelopen weken is de jonge Nederlandse journalist en historicus Rutger Bregman nogal in het nieuws, wereldwijd. Omdat hij eigenlijk op vergelijkbare wijze de vinger de een zere plek heeft gelegd. Op de jaarlijkse 'goede doelen' bijeenkomst in Davos, waar de werkelijk aller aller rijksten van deze aarde met privé-jets en helikopters naar toe vliegen en bij elkaar komen om met elkaar te spreken over de toestand in de wereld en welke goede doelen ze wel en niet zouden gaan steunen met hun rijkdom.

Tijdens het forum gesprek waar Bregman aan deelnam als genodigde schudde hij iedereen en vooral ook de aanwezige pers wakker door te zeggen: goede doelen, wat hebben we aan goede doelen die gesteund worden door jullie miljardairs? Zullen we het eens hebben over het betalen van belasting, die jullie massaal een grootschalig ontduiken. Het werkelijke probleem is dat de rijksten van de wereld zo rijk zijn en blijven omdat ze niet bijdragen aan de kosten van de opbouw van een eerlijke samenleving, van sociale voorzieningen, gezondheidszorg, onderwijs. Reinheid van buiten, maar de onreinheid, de onzuiverheid zit van binnen en wordt niet opgelost door buiten jezelf om goede doelen te steunen.

Mistgordijnen opwerpen, goede doelen conferenties organiseren, strenge regels opleggen, om het werkelijke probleem dat aan de orde is te verdonkeremen en het zo vooral ook in stand houden, omdat het je uit de wind houdt, je er voordeel bij hebt. In het geval van de Jezus en in het geval van Davos: dat mensen niet werkelijk hoeven te delen van hun rijkdom en zich ook geen vragen hoeven te stellen waar hun rijkdom vandaan komt. Paus Franciscus benoemde vorig jaar dat dit type mistgordijnen en schijnvertoningen ook het Vaticaan teisteren. Hij zei zoiets als: 'Rigiditeit en een te strenge omgang met de leer – vooral naar anderen toe, zijn een teken dat er iets te verbergen is'. En hij voegde er aan toe: in veel gevallen is dat een dubbelleven. Ik weet niet of hij toen al op de hoogte was van het sociologisch onderzoek van Frédéric Martel dat nu in boekvorm is verschenen, maar dat is precies zijn conclusie. Het conclaaf van afgelopen weekend heeft op het eerste gezicht niet zo veel opgeleverd. Maar wie weet komt het nog. En als ik dat zeg realiseer ik me dat ik niet in de schoenen sta van een slachtoffer en dat ik makkelijk praten heb.

3.

Rob Schouten, columnist van dagblad Trouw, die deze Paus best hoog heeft, was vooral verbolgen over het feit dat de duivel weer van stal werd gehaald in de slotverklaring. Hoezo duivel? Je kunt het slechte in de mens niet afschuiven op iets dat buiten jezelf staat. Zoals er in Davos en bij bepaalde Schriftgeleerden en Farizeeën een duidelijke intelligente strategie en berekening achter zit, zo is dat bij mensen die misbruik plegen ook, aldus Rob Schouten. Dat is interessant, omdat in deze gedachte ook een visie op wat of wie die duivel, die satan zou kunnen zijn schuil gaat.

De diabolos, zoals deze figuur in de evangeliën genoemd wordt, wat letterlijk tweespalter betekent, is dat nu iets of iemand buiten mijzelf of iemand in mijzelf? Is de mens goed en het kwaad buiten de mens? Of is het kwaad in de mens en het goede

buiten de mens? Of is goed en kwaad, zuiver en onzuiver in ieder mens terug te vinden? Jezus is in de evangelieverhalen eenmaal werkelijk in gevecht met de tweespalter en dat is na zijn doop. Wanneer hij gedoopt en wel onmiddellijk de woestijn ingedreven wordt en, zo zeggen de verhalen dan: op de proef gesteld wordt door de satan.

In de kunst is deze scene nogal eens verbeeld. En de verschillende visies op de Satan komen hierin goed tot uitdrukking. In een ets van Rembrandt wordt Jezus te midden van totale chaos gesitueerd in een gesloten cirkel met daarin een figuur die hem belaagd, van buiten. In de iconografie, wordt Jezus afgebeeld in vertwijfeling verzonken, maar zonder dat er een zichtbare ander is. De icoonschilder ziet het als een proces, een gevecht tussen rein en onrein dat zich in het innerlijk van de mens voltrekt.

De confrontatie tussen Jezus en de duivel is ook het gevecht tussen de twee kanten in ieder mens. We kennen allemaal onze kracht, maar ook onze zwakte. Ons visioen, maar ook onze verleidingen. En als die laatste de overhand krijgen dan moet je sterk in je schoenen staan om overeind te blijven.

Jezus wil alle gerechtigheid volbrengen, maar ook diep in hem verborgen zit het perspectief van een andere weg. De duivel is de verpersoonlijking van die andere weg: betover de mensen met je wonderen, dwing God om te bewijzen dat hij van je houdt, sluit je aan bij de machthebbers en zie een geslaagd, succesvol en rijk leven tegemoet.

4.

Wat maak je je druk om de reinheid van voedsel. Het gaat je mond in en via je darmen verlaat het je lichaam weer. Maar het raakt niet je hart. Alleen wat je hart raakt kan onzuiver maken (Mc 5,21). Dat kan wel waar zijn, maar betekent dit dat dus alleen wat van binnenuit komt de mens onzuiver kan maken? Zijn er niet genoeg zaken die van buiten komen en toch ons hart raken? Die ons ondersteboven werpen, van stuk brengen, die ons beschadigen, of in ons agressie, boosheid en gevoelens van wraak oproepen? Hoeveel mensen die door de hel van misbruik zijn gegaan worstelen niet precies met de vraag of ze nog wel de moeite waard zijn? Of ze er nog wel mogen zijn? Mensen voelen zich vies, onrein, mens- onwaardig, door wat hen door iemand anders, van buitenaf is aangedaan. En dan helpen woorden als 'je bent de moeite waard' of 'niemand neemt je je waardigheid af' of 'niet jij, maar de ander moet zich onzuiver voelen' die helpen dan niet. Het kwaad is van buiten naar binnen geslopen, net zoals bij kinderen die systematisch en jarenlang gepest worden. Levenslang een worsteling met wie je bent en mag zijn, levenslang worstelen met wie wel en niet te vertrouwen is, levenslang de kwelling van rein en onrein.

Alleen wat van binnen komt maakt onrein. Dat kan zo zijn, maar voor een slachtoffers is de keiharde realiteit dat je levenslang met die kwestie blijft rondlopen. En dat is geen simpele opgave.

5.

Wat lijkt te gaan over een simpel iets als het wassen van je handen voor het eten, of voordat je de tempel binnengaat, is een verhaal over de diepste drijfveren van mensen om iets wel of niet te doen en welke belangen of overwegingen daaraan ten grondslag liggen. Zijn de afwegingen en overwegingen zuiver, of onzuiver?

Een tweede probleem dat Jezus met deze discussie aan de orde stelt is dat het hele systeem van reinheidswetten niet alleen personen verdeelt in rein en onrein, maar dat dit vergaande gevolgen heeft voor de wijze waarop mensen kunnen functioneren in de samenleving, kunnen deelnemen aan het sociale verkeer. De hele 'kerstboom' aan regelgeving sluit mensen binnen en sluit mensen uit: jij mag meedoen en jij niet.

De reinheidswetten zorgden voor een scherpe scheiding tussen groepen mensen. Het was een systeem van uitsluiting, van sociale klassen, van hebben en niet hebben, van kansen krijgen en geen kansen krijgen. De reinheidsvoorschriften creëerden een orde van onrecht. En dat terwijl ze ooit voortkwamen uit een orde van gerechtigheid, zoals de Thora die voorstond. In handen van mensen werden ze omgevormd en misvormd tot harteloze verdeel en heers modellen.

Jezus verklaart alle voedsel rein, daarmee hoopt hij de focus te verleggen van uiterlijkheden naar waar het werkelijk om gaat: de diepste drijfveren van ieder mens en hoe daar dat gevecht met goed en kwaad, zuiver en onzuiver, rein en onrein gestreden wordt. De uitkomsten van dat gevecht bepalen of iets of iemand rein of onrein is.

Hoe meer mensen hier - met vallen en opstaan - zuiver en rein uitkomen des te groter de kans dat meer en meer mensen werkelijk tot leven komen, mens worden, opgedolven worden uit de diepte. En dat ook zij die zichzelf onwaardig en onrein voelen door wat hen is aangedaan, bondgenoten en vertrouwelingen vinden die hen laten zien: jij bent de moeite waard, jij mag er zijn, jij doet er toe en jij doet mee. En dat die bondgenoten dat zó doen, dat zij het gaan geloven en gaan leven.

Zeg Amen - Dat het zo moge zijn.